

V. Schimmerlingová

SCHIMMERLINGOVÁ, V. (Praha): *Životní situace starých občanů na zemědělské vesnici*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (1) : 43-52.

Práce čerpá z výzkumné studie Výzkum života a potřeb starých občanů, zpracované v letech 1977—1980 v Čs. výzkumném ústavu práce a sociálních věcí. Ve dvou analogických sociografických výzkumech byly srovnány životní podmínky a potřeby starých lidí nad 70 let v časovém rozpětí deseti let zejména pokud jde o rodinné poměry, bydlení, domácnost, ekonomickou situaci a pracovní aktivitu, zdravotní stav, soběstačnost a potřebu péče, společenské kontakty, kulturní a společenskou participaci a poskytovanou sociální péči vč. jejich současné a budoucí potřeby. Opakovaný výzkum je sociální gerontologií považován za vhodnou metodu zkoumání temporálních změn a vývojových trendů důležitých pro sociální plánování. V tomto rozsahu je výzkum uskutečněný v ČSSR proveden patrně poprvé.

starí občané; zemědělská vesnice; životní způsob; životní potřeby; sociální péče; sociální plánování

CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU A METODIKA ZJIŠŤOVÁNÍ DAT

V letech 1977—1979 byl v Československém výzkumném ústavu práce a sociálních věcí v Praze uskutečněn celostátní reprezentativní výzkum životních podmínek a potřeb starých lidí (Schimmerlingová a kol. 1982), jehož výsledky mohly být komparovány s podobným výzkumem uskutečněným před 10 let. Výzkum byl zaměřen na potřeby starých lidí, pro jejichž uspokojování přicházejí v úvahu různé formy sociální péče, poskytované podle příslušných předpisů o sociálním zabezpečení formou dávek a služeb.

V roce 1968 jsme se zabývali věkovou skupinou nad 70 let, nový výzkum byl rozšířen na staré lidi ve věku od 65 let. Výsledky výzkumu přinesly syntetický pohled na komplexní problematiku stáří v ČSSR a sloužily jako podklad pro decisní sféru orgánů sociální politiky.

Sociální analýza životních podmínek starých lidí byla provedena na podkladě terénního šetření výběrového souboru ve dvou etapách: I. etapa zahrnovala 1000 respondentů z městské populace, II. etapa stejně velký vzorek z venkovské populace. Výběrové soubory byly stanoveny s použitím striktně náhodného víceetapového výběru, zabezpečeného proti nahodilostem vhodně provedenou stratifikací. Vedle dvou základních rozdělení pro ČSR a SSR jsme použili jako dalších stratifikačních faktorů typologii okresů z hlediska sociální problémovosti a stupeň urbanizace obcí podle klasifikace užitě při sčítání lidu v roce 1970.

Na takto provedenou základní stratifikaci navázal v etapě výzkumu ve venkovských obcích vlastní třístupňový výběr. V prvním stupni bylo vylosováno do výběru 27 okresů (což představuje právě čtvrtinu všech venkovských okresů v každé národní republice). Celkový počet venkovských obcí v těchto okresech byl 2529. Pro užší výběr obcí bylo použito těchto stratifikačních faktorů:

1. velikostní skupiny obcí: do 500 obyvatel, do 1000 obyvatel, do 2000 obyvatel a nad 2000 obyvatel,
2. podíl (procento) osob ekonomicky činných v zemědělství.

V druhém výběrovém stupni byly v každém okrese vylosovány 2 až 4 obce podle uvedených hledisek, přičemž konkrétní obce zahrnuté do výběru byly zvoleny tak, aby byly zároveň zastoupeny různé geografické části okresu. Celkem bylo ve výběru zahrnuto 87 obcí (59 v ČSR a 28 v SSR). V posledním výběrovém stupni byli konkrétní staří lidé nad 65 let vylosováni z evidence obyvatel.

Kontrolou provedenou jak v rovině vybraných měst a venkovských obcí, tak v rovině starých občanů zahrnutých do výběru se potvrdila plná reprezentativnost obou souborů vzhledem k celku naší staré populace nad 65 let i vzhledem k staré populaci žijící ve městech a na venkově obou republik. Toto zjištění umožnilo zobecnit získané poznatky na celou starou populaci nad 65 let. Zkoumaný vzorek 2000 respondentů představoval 0,1 % základního souboru starých lidí sledovaného věku v ČSSR.

Technikou sběru dat byly standardizované rozhovory na podkladě záznamových listů, pozorování a studium dokumentů. Rozhovory se starými lidmi v jejich domácnostech jsme provedli s pomocí tazatelské sítě z řad erudovaných sociálních pracovníků a geriatrických zdravotních sester, přičemž se zjišťovaly jednak objektivní údaje, jednak subjektivní názory, postoje a hodnocení starých lidí. Jejich výpovědi byly doplněny hodnocením tazatelů o potřebě a zajištění sociální péče a dalšími objektivními daty z evidence občanů, kteří jsou v péči národních výborů.

Rozhovor se týkal těchto oblastí života starých lidí: rodinných poměrů, bydlení, ekonomické situace, pracovní aktivity, zdravotního stavu, soběstačnosti a potřeby péče, zajišťování domácnosti, společenských kontaktů a účasti na společenském a kulturním životě. Zvláštní pozornost byla věnována analýze dávek a služeb sociální péče a jejich současné a budoucí potřebě.

Srovnání poznatků nového výzkumu ve skupině sedmdesátiletých a starších s výzkumem před 10 lety umožnilo poukázat na změny v životním způsobu naší nejstarší generace za uplynulé období.

Opakovaný výzkum s provedením nového výběru vzorku populace stejného věku je považován v sociální gerontologii za vhodnou metodu ke zkoumání časových změn a vývojových trendů, důležitých pro sociální plánování. Doposud bylo ve světovém měřítku takových výzkumů usku- tečněno jen velmi málo. V takovém rozsahu je výzkum provedený v ČSSR patrně prvním.

Výhodou rozsáhlého vzorku byla též možnost zachytit i okrajové vztahy a jevy v životě staré populace a určit jejich váhu. To se týká zejména potřeby sociální péče. Výzkum upozornil na pozitiva i na ně-

které dosud existující nedostatky v systému instituce sociální péče, které vyžadují hlubší zkoumání a případná sociálně politická opatření.

Pro upřesnění pohledu na životní podmínky starých lidí na venkově jsme sledovali v obcích zahrnutých do výzkumu řadu objektivních ukazatelů, významných z hlediska uspokojování potřeb starých lidí. Tazatelky shromáždily důležité údaje o občanské vybavenosti jednotlivých obcí a o možnostech veřejného a kulturního života v nich. Dále se prostřednictvím ONV zjišťovala úroveň sociální péče, poskytovaná v těchto obcích starým občanům.

VÝSLEDKY VÝZKUMU

Občanská vybavenost

Převážná většina sledovaných obcí měla dobrou úroveň vybavenosti prodejnami: 28,7 % obcí mělo speciální prodejny pro různé zboží, 55,1 % mělo prodejnu se smíšeným zbožím. Ve 13,8 % obcí byla prodejna potravin, do jedné obce dojížděla pojízdná prodejna a pouze jedna obec neměla žádnou prodejnu potravin.

Sběrny prádla do prádelen jsme zjistili téměř v polovině obcí (48,3 %). Možnosti veřejného stravování jsou na venkově značně nižší. Celoroční možnost dostat teplé jídlo v restauraci měla jen polovina sledovaných obcí (52,9 %). V 37,9 % obcí neexistovala žádná možnost veřejného stravování, v 9,2 % obcí bylo možno dostat alespoň studená jídla.

Zdravotní středisko bylo více než ve třetině sledovaných obcí (36,8 %), tzn. že v místě byla ordinace obvodního lékaře. Téměř 29 % obcí mělo zubní oddělení, 18,4 % mělo ženské oddělení a v 15 % obcí byla lékárna nebo výdejna léků. Jiná odborná lékařská oddělení mělo 11,5 % obcí. Přestože vybavenost zdravotnických služeb na venkově za uplynulé desetiletí značně vzrostla, stále nedosahuje takové četnosti, jaká by byla vzhledem k potřebám starých lidí zapotřebí.

Možnosti dopravního spojení ve sledovaných obcích byly velmi dobré: 64 % obcí mělo autobusovou zastávku, 33 % jak autobusovou, tak železniční zastávku. Pouze dvě obce neměly přímé spojení.

Kulturní vybavenost obcí byla rovněž uspokojivá. V 59,8 % obcí byl kulturní dům, v 41,4 % kino a v 32,2 % obcí bylo ještě další kulturní zařízení (např. knihovna, osvětová beseda, sportovní zařízení, tělocvična, koupaliště atd.). Celkově je možno shrnout, že ve sledovaných venkovských obcích byly přibližně u jedné pětiny zjištěny špatné podmínky pro uspokojování kulturních potřeb starých občanů.

Pomoc starým lidem na vesnici se podle poznatků získaných z evidence národních výborů orientovala převážně na finanční dávky, jejichž rozsah se za uplynulé desetiletí značně zvýšil. Sociální služby byly v době našeho šetření (1979) rozvinuty pouze ve třetině obcí. Avšak i tento stav je nutno ve srovnání s výzkumem z roku 1969 hodnotit pozitivně, neboť tehdy byly sociální služby ve většině venkovských obcí zcela nerozvinuty.

Ve srovnání se situací před 10 lety se značně zlepšila péče zemědělských podniků o důchodce, zejména v JZD. Zvýšil se počet poskytovaných přírůpků k důchodům, využívání podnikové rekreace, účast na

kulturním životě, možnost stravovat se v jídelnách JZD za sníženou cenu atd.

Zhruba v polovině zkoumaných obcí byla vyčleněna stálá sociální pracovnice, která navštěvovala staré občany v domácnostech a řešila jejich problémy. Před 10 lety tato forma péče na venkově vůbec neexistovala.

Ve svém příspěvku se dále zaměřím na srovnání životní situace starých lidí nad 70 let, žijících na zemědělských vesnicích, tj. v obcích s obyvatelstvem příslušným převážně k zemědělství, se zvláštním zřetelem ke změnám, které se udály v některých oblastech jejich života za desetileté období (K a u f m a n 1980).

Změny v demografické a sociálně ekonomické oblasti

Ve složení výběrového souboru starých lidí na zemědělské vesnici se odrážejí ještě více než ve městech velké společensko-ekonomické změny, jimiž prošla naše vesnice. Ještě před 10 lety tvořili náš vzorek z poloviny bývalí soukromníci: především malí a střední rolníci a vesničtí živnostníci. V novém výběrovém souboru byla většina (53 %) družstevních rolníků, jednotlivě hospodařících bylo ve sledované věkové skupině nad 70 let jen 9 %.

Závažným určujícím faktorem pro životní situaci starých lidí na vesnici se ukázaly především některé změny v demografické struktuře, vyplývající zejména z vnitrostátní migrace, postihující vesnici. Odchod příslušníků mladší generace do měst a průmyslových obcí, ale i nová bytová výstavba na vesnici oslabily tradiční těsnost bydlení starých lidí na vesnici s rodinami jejich dětí. Pod jednou střechou (ať již ve společné, či oddělené domácnosti) žilo před 10 lety z úhrnu starých lidí, kteří měli žijící děti, 67 %, v novém výzkumu jen 49 %. Zároveň se stává i na vesnici převládajícím typem domácnosti starých lidí i ve věkové skupině nad 70 let samostatná domácnost osamělého jedince nebo manželské dvojice bez dalších osob (dříve 48 %, nyní více než 60 %).

Migrace z vesnice zasahuje i staré lidi, zejména ženy, které po úmrtí partnera odcházejí za svými dětmi. Tím se mění věková struktura i struktura podle rodinného stavu v celé věkové skupině starých lidí na vesnici.

Změny v ekonomické situaci

V provedeném srovnání se především odráží velké zvýšení důchodů na základě zákonných úprav uskutečněných v mezidobí. Ve výzkumu před 10 lety měly dvě třetiny (64 %) starých lidí zahrnutých do vzorku tehdy platné minimální důchody ve výši 400 Kčs měsíčně, pokud šlo o osamělého jedince, a 600 Kčs, šlo-li o dvojici. Jen 5 % starých lidí ve vzorku mělo důchod vyšší než 800 Kčs měsíčně.

V novém výzkumu bylo v podsouboru 70letých a starších na vesnici 92 % vyplácených důchodů rozloženo symetricky v pásmu od 400 do 1200 Kčs měsíčně, přičemž 5 % starých lidí dostávalo vyšší důchody.

Významnou kvalitativní změnou je též zmírňování rozdílu v důchodech podle pohlaví v důsledku zvýšení počtu zaměstnaných žen na vesnici. Zatímco v roce 1969 byly dvě třetiny starých žen zahrnutých do vzorku „celoživotně v domácnosti“, činil podíl těchto žen v novém vzorku sle-

dované věkové skupiny již jen jednu čtvrtinu. V souladu s tím se v průběhu jednoho desetiletí zvýšil na vesnici počet starých žen, které mají vlastní starobní nebo invalidní důchod, z 26 na 68 %.

Dalším zdrojem peněžních příjmů starých lidí na vesnici je i v této věkové skupině jejich pracovní aktivita. Podle zjištění obou našich výzkumů pracuje v této věkové skupině ještě každý pátý občan, většinou brigádnicky po část roku. Pracovní příjem uváděla pětina respondentů (v tom zahrnuta ev. pracovní činnost manželského partnera). Významnou složkou příjmu starého člověka na vesnici se stala doplňková pomoc ze strany společnosti. Finanční příspěvky od JZD dostávalo v našem novém výzkumu 21 % starých lidí, což je trojnásobek stavu před 10 lety. Finanční výpomoc od národního výboru uvedlo 24 % respondentů, před 10 lety to bylo pouze 11 %. Naproti tomu okrajovou záležitostí zůstávají finanční podpory od dětí či jiných příbuzných, které uvedla v obou našich výzkumech jen 2 % dotazovaných.

Podstatně méně starých lidí v novém výzkumu udávalo naturální příjmy z vlastního hospodářství (záhumenku), ze zahrady či z chovu domácího zvířectva. Ve výzkumu před 10 lety vykazovala tyto příjmy téměř polovina starých lidí (48 %). V novém výzkumu chovalo domácí zvířata 21 % respondentů, užitkovou zahradu mělo 13 % a vlastní malé hospodářství (záhumenek) pouze 4,5 %. Místo toho byly v novém výzkumu třikrát častěji proti stavu před 10 lety uváděny naturální příjmy z JZD nebo státního statku (31 % dotazovaných). V souvislosti s odděleným bydlením starých lidí se také podstatně snížila věcná pomoc poskytovaná dětmi formou bezplatného bydlení, stravování, otopu atd. (dříve 57 %, nyní 35 %).

Ekonomickou situaci starých lidí na vesnici ve věkové kategorii nad 70 let dokresluje vybavení jejich domácnosti předměty dlouhodobé spotřeby ať vlastními, nebo rodiny dětí, které však staří lidé mohou kdykoliv používat:

elektrická pračka — 75 % (dříve 54 %),
chladnička 64 %,
vysavač 29 %,
rádio 83 % (dříve 70 %),
televizor 66 % (dříve 31 %).

Většinou tu však není možné srovnání se stavem před 10 lety, neboť tehdy jsme vybavení domácnosti v takovém rozsahu nezjišťovali.

Změny v bydlení

I na zemědělské vesnici můžeme pozorovat (stejně jako ve městech) určité zlepšení v bydlení dnešní generace nad 70 let, jež se projevuje rozdílně v obou republikách. V ČSR převládá bydlení v nejstarší zástavbě, v SSR bylo posíleno bydlení v novém bytovém fondu, postaveném po roce 1945. Typickým nadále zůstává bydlení v rodinných domcích nebo zemědělských usedlostech, které vlastní staří lidé nebo jejich děti. V uplynulém desetiletí došlo však zejména v ČSR k výraznému zlepšení kvality bydlení celkovou modernizací obydlí, kterou jsme sledovali pomocí dvou ukazatelů: dostupnost pitné vody a vybavení základním

hygienickým příslušenstvím. V bytech vybavených vodovodem bydlelo v novém výzkumu 74 % starých lidí, před 10 lety to bylo pouze 45 %. Typický vesnický záchod na dvoře mělo ještě před 10 lety 78 % respondentů, v novém výzkumu již jen 46 %.

V SSR naproti tomu probíhalo zlepšování bydlení občanů starších 70 let cestou stěhování do nově postavených bytů. Takto bydlelo v novém výzkumu 47 %, před 10 lety 21 % starých občanů. Kvalita bydlení starých lidí podle uvedených ukazatelů však stále ještě v této věkové kategorii v SSR zaostává (záchod na dvoře má dosud 82 % starých lidí, vodovod v bytě jen 45 %, před 10 lety 91 % a 22 %).

Zlepšení bydlení starých lidí dokumentuje také snížení podílu těch, kteří obývají jen jednu místnost (z 28 na 9 %). Se svým bydlením jsou starší lidé na vesnici zcela nebo vcelku spokojeni (93 %), stejně jako před 10 lety.

Změny ve zdravotním stavu a zajištěnosti péče

Ve svých výzkumech jsme vycházeli ze subjektivního hodnocení starého člověka vč. odhadu pomoci, kterou ev. potřebuje. Pro naše srovnání jsme použili jako nejreprezentativnějšího ukazatele soběstačnost lidí, kteří buď nepotřebují žádnou pomoc, nebo jen menší, a jsou v domácím prostředí vcelku soběstační. Podíl takových starých lidí činil v našem souboru 81 %, v našem starém výzkumu 75 %. Toto celkem mírné zlepšení je třeba podle našeho názoru interpretovat méně jako zlepšení skutečného zdravotního stavu, ale spíše jako důsledek celkového zlepšení životních podmínek, které usnadňují život starých lidí na vesnici, posilují jejich životní optimismus a promítají se i do jejich hodnocení vlastního zdravotního stavu.

Ještě více vynikne tento „zdravotní optimismus“, porovnáme-li procento dotazovaných, kteří vypovídali, že se cítí „zcela nebo vcelku zdravě“. V novém výzkumu to bylo 49 %, před 10 lety pouhých 16 %.

Pro posouzení trendu skutečného zdravotního stavu starých lidí na vesnici považujeme za průkaznější jiné, objektivnější ukazatele. Je to především podíl starých lidí těžce pohyblivých, kteří již většinou nevycházejí z domu. Těch bylo v našem novém výzkumu 9,8 %, ve výzkumu před 10 lety 8,3 %. Dále sem patří údaje o postižení starých lidí některými smyslovými vadami. Podíl respondentů s postižením zraku, sluchu a psychiky byl v obou našich výzkumech téměř stejný. Minimálně se změnil též počet hospitalizovaných za poslední dva roky (nyní 17,2 %, dříve 16,8 %). Zjištěné změny jsou malé a kolísavé a vzhledem k malému rozsahu výběrového souboru mohou být i nahodilé. Rozhodně se nedá říci, že by nasvědčovaly výraznější změně ve skutečném zdravotním stavu starých lidí ve sledovaném věku.

Pomoc, kterou dotazovaný nebo jeho manželský partner potřebovali v domácnosti nebo v péči o sebe ze zdravotních důvodů, byla na vesnici zajištěna stejně jako před 10 lety téměř výlučně (z 94 %) v rámci rodiny. Staří lidé ji ve všech případech (na rozdíl od výzkumu ve městech) označili za postačující. Pouze v jednom případě jsme na zemědělské vesnici zjistili pomoc pečovatelky. Stejně jako ve městech, zlepšila se i na vesnici v uplynulém desetiletí návštěvnost starých lidí u lékaře. Podle nového výzkumu 44 % starých lidí nad 70 let na vesnici chodí k lékaři

častěji nebo pravidelně (před 10 lety 33 %). Naopak se snížil podíl těch, kteří nebyli v posledním roce u lékaře, z 36 na 22 %. Tato skutečnost svědčí o prohloubení zdravotní péče o starou populaci.

Změny ve společenských kontaktech a participaci na kulturním a veřejném životě

Výraznou změnu v životě starých lidí na vesnici představuje jejich zapojení do kulturního a veřejného života společnosti, jež je ve srovnání se situací před 10 lety na kvalitativně vyšší úrovni. Nejlépe to dokazují výpovědi o denní četbě časopisů a novin (nyní 52 %, dříve 35 %), knih (11 resp. 6 %), každodenním poslechu rozhlasu (11 resp. 6 %) a sledování televize (44 resp. 14 %). Ale týká se to i návštěv kulturních podniků — divadla, osvětových přednášek, estrád, zájezdů, jež všechny pronikly hlouběji do života nejstarších spoluobčanů na vesnici.

Podstatně vyšší se stalo též jejich zapojení do veřejného života v KSČ, v národních výborech, společenských organizacích a zájmových spolcích. Před deseti lety bylo takto zapojeno (aktivně nebo pasívně) jen 19 %, v novém výzkumu již 44 % nejstarších občanů. Výrazně se zlepšilo aktivní zapojení vesnických žen ve sledované věkové kategorii (z 3 % před deseti lety na 26 %). Nový výzkum ukázal, že největší význam pro staré lidi na vesnici má členství v JZD, jak uvedlo 24 % dotazovaných. Před deseti lety tehdejší generace sedmdesátiletých a starších byla v JZD málo zastoupena.

V této souvislosti je možno hovořit o měnění se osobnosti starého člověka na vesnici. Třídní a sociální příslušnost starých lidí, na rozdíl od stavu před deseti lety, dnes plně odpovídá sociálnímu složení celé naší společnosti. Vědomí sounáležitosti a jejich ekonomická zabezpečení je činí sebevědomějšími a aktivnějšími ve všech sférách jejich života.

Ve sledovaném desetiletí se snížila četnost častých kontaktů starých lidí s dětmi z 82 na 74 %, což jde zcela na vrub uvolnění těsnosti bydlení generací. Naopak se zvýšila četnost kontaktů se sousedy, zřejmě jako kompenzace za snížené kontakty s dětmi.

Změny v obstarávání domácnosti a denních aktivitách

V obstarávání domácnosti se projevil na vesnici stejný trend jako ve městech. Zvýšil se podíl starých lidí, kteří si domácnost obstarávají sami, a snížil se podíl pomoci rodiny, s níž starí lidé žijí. Celkový objem pomoci širší rodiny v domácnosti starých lidí na vesnici tedy poklesl, přesto však stále zůstává nad úrovní pomoci rodiny ve městech. Podíl starých lidí, kteří si sami vaří, se zvýšil z 67 na 79 %. Příčinu tohoto vývoje spatřujeme v tendenci starých lidí udržet svou samostatnost a soběstačnost, což jim usnadňuje dnešní ekonomická zabezpečení a možnost podílet se i na vesnici na různých vymoženostech naší společnosti. Ve svém celku zůstává plně zachován vžitý model pro obstarávání domácnosti starých lidí: starý člověk a jeho rodina.

Tam, kde starí lidé nemají k dispozici aktivní rodinné zázemí a nejsou již schopni vlastními silami obstarávat svou domácnost, jsou odkázáni na služby a sousedskou výpomoc. Na vesnici je jejich podíl zcela

zanedbatelný. Není proto divu, že v našem novém výzkumu projevilo 12 % respondentů zájem o společné praní prádla a téměř pětina starých lidí o společné stravování, příp. dovoz obědů. Nejčastěji jsou to osamělí jednotlivci (35 %) a osamělé dvojice bez rodiny (45 %). Největší zájem měli starší lidé v malých vesnicích do 500 obyvatel, kde by takové služby uvítal každý pátý občan nad 65 let. Vedle zvýšené participace na některých denních aktivitách se projevilo i na vesnici zvýšení počtu těch starých lidí, kteří mají nějakou zálibu, koníčka, kterému se věnují (ze 14 na 29 %).

Se zlepšením životní úrovně starých lidí se ukázala i zvýšená náročnost v jejich očekávání. To dokumentují odpovědi respondentů o pocitu dlouhé chvíle a osamělosti. Za uplynulé desetiletí vzrostl podíl starých lidí, kteří uvádějí v různé míře pocit dlouhé chvíle (ze 33 na 54 %), a stejně i počet starých lidí uvádějících pocit osamělosti (z 31 na 47 %).

Změny ve společenské péči

Jak jsme již ukázali, soustředila se sociální péče o staré občany na vesnici především v oblasti poskytování dávek. Počet starých lidí, kteří dostávali jednorázové příspěvky, příp. věcnou pomoc (uhlí, ošacení, potraviny), se zvýšil ve srovnání se stavem před 10 lety podle našich výzkumů ze 7 na 29 %. Mírně se zvýšil i počet opakovaných příspěvků a počet příspěvků na stravování důchodců.

Sociální služby se v souboru občanů nad 70 let na vesnici projevily jen okrajově. Tazatelky však označily aktuální potřebu pečovatelské služby, příp. potřebu umístění do domova důchodců u 6 % dotazovaných (před 10 lety u 4 %). Výzkum dále ukázal poměrně značný zájem o kluby důchodců. V obcích, kde kluby nebyly, uvedlo 40 % respondentů, že by mělo o takovou instituci zájem. Tam kde kluby byly, navštěvovala je podle své výpovědi čtvrtina dotazovaných. Pozitivně hodnotili naši respondenti v novém výzkumu též návštěvy sociální pracovnice ONV a geriatrické sestry ve svých domácnostech, jakož i zájem, který je věnován starým občanům (zejména ve věku nad 80 let) ze strany společenských organizací.

ZÁVĚR

V našem srovnání jsme zkoumali vývoj životních podmínek starých občanů nad 70 let na zemědělské vesnici ve světle dvou sociografických výzkumů, uskutečněných v časovém rozpětí deseti let. V tomto období prodělala naše společnost významnou vývojovou etapu. Dosah tohoto společenského vývoje se plně odráží i v našem srovnání, v četných výrazných změnách, pozorovaných v životě našich nejstarších spoluobčanů na vesnici.

Zároveň se ukázalo, ve kterých oblastech společenské péče máme ještě velké mezery, ale i určité rezervy. Velké pole působnosti vyvstává zemědělským organizacím, zejména JZD, státním statkům, dále i místním národním výborům na vesnici a v neposlední řadě i společenským organizacím Národní fronty. Prostřednictvím celospolečenského akčního programu Úcta k starším by mohly spojenými silami postupně překlenout chybějící formy péče o starou venkovskou populaci.

Literatura

KAUFMAN, B.: Životní situace starých občanů na zemědělské vesnici — srovnání výzkumů z r. 1969 a 1979. Československý výzkumný ústav práce a soc. věcí — pracoviště Praha. Informátor, 1980, č. 4.

KAUFMAN, B. — SCHIMMERLINGOVÁ, V.: Stáří v dnešní vesnici, Sociol. Zeměd., 9, 1973, č. 2, s. 117-126.

SCHIMMERLINGOVÁ, V. — ŠKALOUD, J. — ČERMÁKOVÁ, M.: Výzkum života a potřeb starých lidí. Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí — pracoviště Praha. Výzkumné práce, Ř. B, 1982, č. 93.

Došlo dne 27. 12. 1984

ШИММЕРЛИНГОВА, В. (Прага): Жизненные условия престарелых граждан в сельскохозяйственной деревне. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (1): 43-52.

Работа основывается на научно-исследовательской разработке «Исследование жизни и потребностей престарелых граждан», разработанной в 1977—1980 гг. в Чехословацком научно-исследовательском институте труда и социальных дел. В двух аналогичных социографических исследованиях сравнивались условия жизни и потребности старых людей свыше 70-летнего возраста в временном интервале десяти лет, особенно что касается семейных условий, квартирных условий, домашнего хозяйства, экономического положения и трудовой активности, состояния здоровья, независимости и необходимости в попечении, общественных контактов, культурного и общественного участия и оказываемой социальной заботливости, в том числе их современных и будущих потребностей. Повторное исследование в социальной геронтологии считается правильным методом изучения временных изменений и трендов развития, важных для социального планирования. В таком масштабе осуществленное в ЧССР исследование было произведено, очевидно, впервые.

престарелые граждане; сельскохозяйственная деревня; образ жизни; жизненные потребности; социальное попечение; социальное планирование

SCHIMMERLINGOVÁ, V. (Praha): *Life Style of Old People in Agricultural Villages*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (1): 43-52.

Over the years 1977—1980 a research study dealing with the life style and needs of old people was elaborated by the Czechoslovak Research Institute of Labour and Social Affairs. Two analogical sociographic investigations were performed to compare the life conditions and needs of old people (over seventy) within the time span of 10 years. This research concentrated particularly on the family conditions, housing, household, economic situation and working activities, health state, self-supportance, need of care, social contacts, cultural and social participation and on social welfare, including both the present and prospective needs of these persons. In social gerontology, a repeated research is considered a proper tool of investigation into the temporal changes and developmental trends important for social planning. In the Czechoslovak Socialist Republic such an extensive study in this field was probably performed for the first time.

old people; agricultural village; life style; life needs; social welfare; social planning

SCHIMMERLINGOVÁ, V. (Praha): *Lebenslage der älteren Bürger auf dem sozialistischen Lande*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 21, 1985 (1): 43-52.

Die vorliegende Arbeit geht von einer Forschungsstudie zum Thema Untersuchungen der Lebensweise und der Bedürfnisse älterer Bürger aus, die in den Jahren 1977—1980 im Tschechoslowakischen Forschungsinstitut für Arbeit und soziale Angelegenheiten ausgearbeitet wurde. In zwei analogen soziographischen Untersuchungen wurden die Lebensbedingungen und Bedürfnisse der alten Leute von über 70 Jahren in einem Zeitintervall von 10 Jahren insbesondere in bezug auf ihre Familienverhältnisse, auf die Wohnungsweise, den Haushalt, die ökonomische Lage

und die Arbeitsaktivität, den Gesundheitszustand, die Selbstgenügsamkeit und die notwendige Fürsorge, auf die gesellschaftlichen Kontakte, die kulturelle und gesellschaftliche Beteiligung und die gesicherte Fürsorge einschließlich ihrer gegenwärtigen und künftigen Bedürfnisse verglichen. Die wiederholte Untersuchung wird in der sozialen Gerontologie für eine geeignete Methode zur Untersuchung der zeitlichen Änderungen und der Entwicklungstrends gehalten die für die soziale Planung von Bedeutung sind. In diesem Umfang wurde die in der ČSSR durchgeführte Untersuchung wahrscheinlich das erstmalig realisiert.

alte Bürger; landwirtschaftlich orientiertes Dorf; Lebensweise; Lebensbedürfnisse; Sozialfürsorge; Sozialplanung

Adresa autorky:

PhDr. Věra Schimmerlingová, Krosnářova 1097/2, 182 00 Praha 8 - Kobylisy
